

AKMENIAI PAMINKLAI

Platelių, Plungės apylinkėse

JUOZAS MICKEVIČIUS

Platelių ir Plungės apylinkėse būta gausu akmenų su senovės liekanomis. Tai ypatingi akmenys.

LAUMIŲ AKMENYS. Žemaičių pasakose laumės vaizduojamos negražios, ilgomis nosimis, juodomis akimis. Tai aukšto, sudribusio ūgio moterys. Pasakojama, kad jos geros verpėjos, audėjos, skalbėjos ir kt. Laumės skalbinius skalbdavusios prie ežerų, upių, pelkių (balų). Senoliai pasakoja, kad taip atsiradę Laumių priškulbtų akmenų. Jų yra išlikę ir iki mūsų laikų.

LAUKMĖS AKMUO

Jis vadinamas laumės priškulbtu. Ant jo laumės skalbdavo skalbinius. Dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą jis tebebuvo Čventorkalnyje, Platelių ežero pakrantėje (pirmykštė Platelių miestelio vieta). Po karo laumės akmuo buvo suskaldytas ir išvežtas į statybvietai.

ŽMOGAUS PĖDOS AKMENYJE

Platelių ir Plungės apylinkėse būta akmenų su žmogaus pėdomis. Liaudiems padavimai sako, kad senovėje akmenys buvę minkšti, o laumės vaikščiojo basos. Jei jos eidamos užlipdavo ant akmens, tai likdavo jame įmintos jų pėdos. Vėliau vietos gyventojai tuos akmenis pradėjo vadinti pėduotais akmenimis. Po Pirmojo pasaulinio karo švedų archeologai laikėsi hipote-

zės, kad akmenys su panašiomis žmogaus ar vaiko pėdomis yra akmens amžiaus (neolito) akmeninių kirvukų dailinimo (šlifavimo) varstotai. Tai tik hipotezė. Pėdų kilmė akmenyse kol kas dar neišaiškinta.

Dovanių kaime (Platelių apyl.) ūkininko Petro Kluodos lauke (dirvoje) buvo didelis akmuo su žmogaus pėda. 1895 m. P. Kluodos tėvas su paraku suskaldė akmenį. Statant trobesį akmenų skeveldras sumūrijo į pamatus.

TRYS ŽMOGAUS PĖDOS

1928 m. Macenių kaime (dabar Plungės miesto šiaurės vakarinė dalis) buvo takas iš Plungės miesto į Macenių k. Jame perėjimui per Kūlupio upelį buvo sukrauta didokų akmenų eilė. Viename iš jų viršuje buvo įmintos 3 basos pėdos. Jis buvo antras akmuo einant iš Macenių kaimą į Plungės miestą. Ant žemės paviršiaus kyšančios akmens dalies ilgis buvo 126 cm, plotis – 56 cm, aukštis – 42 cm.

Visos tris pėdos buvo kairiosios kojos, žengiant iš pietų į žiemius (šiaurę). Pirmosios pėdos ilgis buvo 33 cm, plotis – 13 cm, o pėdos piršteliai įminti į akmenį 1,2 cm gyliu. Antrosios pėdos ilgis buvo 28 cm, plotis – 13 cm, o pėdos pirštai į akmenį įsmigę 0,2 cm. Trečiosios pėdos ilgis buvo 26 cm, plotis – 6 cm, gylis – 1 cm. Visų pėdų pirštai buvo krūvoje (neperskir- ti), lyg tai būtų suagę kartu.

Tame pačiame akmenyje dar galėjai įžiūrėti lyg tai 4 pėdas, kurių pirštai susiaurėja. Atrodė, kad jos lyg kokių akmens kirvuku padarytos.

BĖSO (VELNIO) PĖDA

Mikytų eglyne (Platelių girininkija, Plungės rajonas) Alkos kalno pietvakarinio šlaito viduryje yra didelis akmuo, kurio dalis yra žemėje. Akmenis apatinė dalis guli ant akmenų. Akmenis ilgis – 250 cm, plotis – 150 cm, aukštis – daugiau kaip du metrai. Akmenis viršuje buvo įmintas žmogaus pavidalo pėda, vietinių vadina „Bėso pėda“, o tolimųjų – Laumės pėda. Mikytų



kaimo gyventojai nemėgo Bėso pėdos, todėl po Pirmojo pasaulinio karo piemenys, ganydami gyvulius Mikytų eglyne, akmenimis išmušė Bėso pėdą ir liko 4–5 cm gylio ir 25 cm skersmens įspauda.

AKMENINĖ ŽUVIS

Ta akmeninė žuvis panaši į delfino žuvį. 1928 m. ji buvo Macenių kaime (dabar Plungės miesto teritorija), senuko Mažono kieme. Jos akys buvo didelės, iškybos, apskrito, ryškios žiaunos, didelė galva, o jos viršuje – gumbas. Žuvis nuo galvos link uodegos plonėjo. Uodega buvo nuskilusi, todėl viso pradinio žuvies vaizdo tiksliai atkurti negalėjai. Žuvies vidutinis ūgis buvo apie 150 cm. Mažonas nežinojo, kas akmeninę žuvį padarė, kuriam tikslui ir kur ji rasta.

Prieš 10 metų minėta akmeninė žuvis buvo atvežta į Plungės senąsias kapines ir padėta ant žemės šalia paminklinio padėklo. Kas ir kur vėliau akmeninę žuvį išgabeno, nežinia.

STABAKŪLIAI

Jie yra stulpo pavidalo, jie kartais būna stačiai pastatyti kapuose vietoje kaip antkapiniai paminklai. Jie priskiriami neolito pabaigai. Stabakūliai dažniausiai yra natūralūs akmenys, stulpo pavidalo. Apdirbimo žymių pasitaiko nedaug. Vidutinis stabakūlių aukštis 1–1,5 metro.

Į žemaičių stabakūlius pirmasis XIX a. pr. dėmesį atkreipė Dionizas Poškas, kuris prie Baublių į savo dvarą Bijotuose pagabeno tokį stabakūlį.

AKMENINIS STABAKŪLIS

Tai prizmės skersmens, trišonis prie viršūnės, atsimu 25 cm, su užkirtimu (užrantu) gylio 5–9 m. Akmuo nepalietas kalto, nedailintas, apie 160 cm aukščio. Jis buvo rastas kasant kūdrą Platelių dvaro parke. Platelių dvare tarnavęs Sabaliauskas mėgo ypatingus akmenis. Pirmojo pasaulinio karo metais, kai Platelių grafas Šuazelis Lietuvoje negyveno, Sabaliauskas parsivežė sta-

bakūlį į savo kiemelį Medsėdžių kaime (Platelių apyl.)

Sabaliauskas mirė. 1934 m. Ona Sabaliauskienė minėtą stabakūlį atidavė ūkininkui A. Stankui.

AKMENYJE IŠKALTA PALMĖ

Akmens aukštis apie 60 cm. Jo viršūnė apskrita. Tas akmuo buvo Platelių dvaro parke. Pirmojo pasaulinio karo metais Sabaliauskas akmenį parsivežė į savo kiemą. Mirus Onai Sabaliauskienei, nebeliko ir minėto akmens. Jo likimas nežinomas.

PONIOS LOVA

Akmuo, panašus į paklotą lovą (ponios lova) buvo ūkininko Brazdeikio žemėje (Ansienių kaimas, Gintališkės apylinkė), 50 metrų į šiaurę nuo vieškelio Gintališkė–Šateikiai.

SENKAPIAI PLUNGĖS MIESTE

1928 m. Plungės miesto gyventojas Kazys Bružas pasakojo, kad Plungės miesto Palaukės gatvės gyventojas Navickas, savo sklype kasdamas kūdrą, rado didelio ūgio žmogaus staibikaulį su užmautomis žalvarinėmis apyrankėmis.

Vėliau, apie 1858 metus, ten pat, kasant žemę ant kalvelės, ir vežant žemę iš ten, buvo rasta žmonių kaulų, žalvarinių papuošalų. Toje vietoje buvo pastatyta koplytėlė. Archeologinių eksponatų likimas nežinomas.

Sovietmečiu labai išsiplėtė melioracijos darbai. Iš nusausintų plotų buvo pašalinami visi akmenys. Kraštotyros muziejai nepajėgė visų kultūros paminklų surasti ir juos apsaugoti. Todėl melioratoriai, Paminklų apsaugos ir Kraštotyros draugijų nariams buvo siūloma ieškoti ypatingų akmenų, suregistruoti juos ir apie juos pranešti artimiausio muziejaus darbuotojams.

Tekstas parengtas pagal to paties pavadinimo tekstą, saugomą Žemaičių muziejaus „Alka“ moksliniame archyve (b. 5, s. v. 12)

Daliaus Sungailos nuotraukos

